

Orkidéernas språk

TEXT MARIA VAJTA KLAMER

Del 6

Den grekiska kärleks gudinnan Afrodite steg i land på ön Cypern och blev snart upptagen till Olympen där gudarna levde. Hennes skönhet behagade alla män, både dödliga och odödliga. Romarna döpte om henne till Venus och det var på henne Linné tänkte när han namngav släktet *Cypripedium* (*Kypros Venus*

av Cypern, *pedilon* sko) i vilket venusskorna först kom att ingå.

När botanisten Pfitzer ett sekel senare klassificerade om venusskorna från Sydostasien i ett släkte för sig, tänkte han på Paphos, den romerska Venus och grekiska Afrodites förnämsta kultplats på ön, och gav det namnet *Paphiopedilum*. Venusskor från tempererat klimat blev kvar i släktet *Cypripedium*.

Cypripedium macranthos
Foto: Tommy Ljunggren

Paphiopedilum

I släktet *Paphiopedilum* ingår ett sextiotal arter som påträffas i områden från södra Indien till Nya Guinea. Under lång tid ansattes växterna hårt av växtjägare och

Okänd form av *Cypripedium macranthos*
Foto: Tommy Ljunggren

de hotades av utrotning. Alla vilda arter är därför numera fridlysta och ingår i Washingtonkonventionen (CITES), vilket innebär att ingen handel vare sig med vilda blommor eller med frön får förekomma. De arter som finns i växthusen i dag är framodlade hybrider.

De vilda arterna är främst markväxande (även några epifyter förekommer) och utmärker sig genom en stor svullen läpp som liknar en påse. Det yttre upprätta kalkbladet är format för att locka till sig blombesökande insekter, som tillfälligt fångas i läppen och pollinerar blomman innan de hittar ut igen. Arterna förekommer i många olika färger

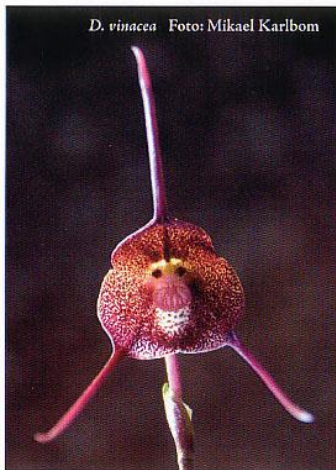
D. polyphemus Foto: Mikael Karlbom

och mönster, en del har vårtliknande svarta fläckar eller är illaluktande för att locka till sig flugor.

Den första hybriden odlades fram av engelsmannen John Dominy och namngavs till hans vän Harris ära, *Paphiopedilum Harrisianum*. Det var nämligen Harris som föreslog att han skulle korspollinera två arter.

Dracula

Dracula... Tankarna förs till ett gammalt spökligt viktorianskt slott. Men vi ska i stället till den pastorala idyllen Sighisgoara i gamla Valakiet,

D. vinacea Foto: Mikael Karlbom

numera rumänska Transsylvanien. När skymningen lagt sig sänks lycksalighet över den även annars så fridfulla byn, som ligger vid foten av Karpaternas branta bergväggar. Det var hit den irländske författaren Bram Stoker förlade sin berättelse om den blodtörstige och hämndlystne greve Dracula. Men vad har greve Dracula med orkidéer att göra? Ingenting, förutom det gemensamma namnet! Det var inte på greven som Carlyle A. Luer tänkte, när han 1978

plockade ut ett nittiotal arter från släktet *Masdevallia* och förde över dem till det nya släktet *Dracula*. Nej, den förvridna formen hos sepalernas svansar fick honom att tänka på en drakes gap – *Dracula* betyder nämligen *drakens son* eller *djävulens son*. Men visst har det blivit en och annan vampyr också. För det går ju inte med mindre än att en art har fått namnet *Dracula vampira*.

Släktet *Dracula* växer i nordvästra

D. gorgona Foto: Mikael Karlbom

Andernas bergskogar i Sydamerika, närmare hälften av dem i Ecuador. Man finner dem i fuktig skog från Mexiko till Peru och Colombia. De vill stå eller snarare hänga i skugga, eftersom solen annars skulle bränna de ömtåliga bladen. Blomstängeln söker sig oftast nedåt antingen genom substratet eller fritt hängande. Såväl större som mindre arter förekommer, några är mycket sällsynta och lokala, medan andra är vanligt förekommande. Alla har de två små inre kronblad som ser ut som ögon och

en läpp som påminner om en nos. De tre yttre kronbladen är hopvuxna och avslutas med långa smala svansar. Rötterna är mycket känsliga och behöver svalka för att inte torka ut. Till skillnad mot många andra orkidéer, har *Dracula* små möjligheter att lagra vatten. En liten dusch om dagen är därför uppskattad, för övrigt nöjer den sig med hög luftfuktighet. Vissa arter pollineras av svamp-myggor med platta eller trådformiga antenner. Genom sin färg och läppens form luras insekten till blomman i tron att det är en svamp, lägger sina ägg på blomläppen och pollinerar samtidigt blomman.

Ludisia

Får jag fresta med en juvel från Asien? En markväxande orkidé, mera känd för sitt vackert tecknade och sammetslena mörka bladverk med djupröd ådring än för sina anspråkslösa vita blommor. Skaparens hand vittnar om gudomlig skicklighet i ådringsteknik. Men hon minner också om den gamla kolonialtiden i Indien, Sydostasien och Indonesien, där hon breder ut sig i ständigt grönskande och fuktig mossa utmed floderna. Kärt barn har också många namn. Man hittar henne ibland som *Haemaria discolor*, och hon har kallats *Ludisia dawsoniana*, *Neottia discolor* och *Goodyera discolor*.

Macodes petola

Foto: © Eric Hunt, All Rights Reserved

Men hennes rätta namn är *Ludisia discolor* och hon är den vanligast förekommande medlemmen av juvelorkidéerna. Släktena *Anoectochilus* och *Macodes* utgör två andra juveler.

Ludisia är en mycket lättodlad orkidé som ofta förekommer i våra svenska handelsträdgårdar. Hon står gärna i ett fönster mot norr och förökas lätt genom sticklingar som planteras direkt i substratet.

Anoectochilus setaceus

Foto: © Eric Hunt, All Rights Reserved

Cattleya

När den engelske orkidéentusiasten William Cattley runt sekelskiftet 1800 mottog en sändning ovanliga växter från Brasilien, såg han att en för honom okänd växt hade använts som packningsmaterial. Han blev nyfiken, värdade ömt några kvistar som överlevt transporten och lyckades få en av dem att blomma i sitt växthus senare samma år. Det blev en praktfull blomma med en ovanligt stor läpp – *Cattleya labiata*.

Odlare och samlare utmanades, stolthet och avund drev dem att söka efter cattleyor i de mest avlägsna delar av den brasilianska

regnskogen. Så småningom tog skövlingen vid för att ge plats åt kaffeplantager och annan odling. Artens naturliga livsmiljö försvann och därmed trodde man att blomman i vilt tillstånd var ett minne blott. Först femtio år senare upptäcktes *Cattleya labiata* igen i den brasilianska delstaten Pernambuco. *Cattleya labiata* är en imponerande rosa och purpurfärgad blomma som kan bli upp till tjugo centimeter i diameter. Som alla en gång utrottningshotade arter inger den respekt, kanske just för att den så klokt svarat på människans ovarsamma hantering med att dra sig undan en tid. Den växer som epifyt högt uppe i

Cattleya labiata

Foto: Gunnar Ekman

Cattleya aurantiaca

Foto: Alf Forsblom

trädkronorna i regnskogarna, där ljus och regn flödar samtidigt som grönskan lindar den i sin skugga. Med sina milda orangefärgade blommor som spretrar lite åt varje håll förefaller kusinen *Cattleya aurantiaca*

slarvigare, men hon är ändå så välvårdad. Läppen är alltid målad med omsorgsfulla små röda penseldrag. *Cattleya trianae* är även hon mycket elegant i vit dress och mörkröda accessoarier. Genom korsningar har

en mängd hybrider i olika former, mindre arter genom korsningar färger och dofter odlats fram, och med släktena *Laelia*, *Rhynchoaelia* och *Sophronitis*. Hybriderna kallas magnifika blommor. Men också praktcattleyor.

Cattleya-hybrid

Foto: Maria Vajta Klamer

Laelia

Namnet *Laelia* kommer möjligen från den romerske statsmannen Gajus Laelius, som är huvudpersonen i Ciceros dialog om vänskapen *Laelius de amicitia*. En annan teori är att *Laelia* var en av de sex vestalerna i antikens Rom, som vaktade härdens eld i gudinnan Vestas tempel på Forum Romanum.

Sophronitis

Sophronitis kommer från grekiskans *sophron* som betyder måttfull och anspelar på de små blommorna. Måttfullhet är tillsammans med vishet, mod och rättrådighet en av de fyra kardinaldygderna i grekisk filosofi och avhandlas i Platons dialog "Charmides", i vilken han förespråkar besinning. Tro, hopp och kärlek tillfogades senare dessa dygder.

Laelia tenebrosa

Foto: P. G Røjner

Sophronitis cernua

Foto: © Eric Hunt, All Rights Reserved